

УДК 637.1.004.14

Бінерт О.В.

старший викладач кафедри менеджменту організацій
імені професора Євгена Храпливого
Львівського національного аграрного університету

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИРОБНИКІВ МОЛОКА ТА МОЛОКОПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF FUNCTIONING THE ENTERPRISES OF MILK PRODUCERS AND MILK PROCESSING

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано основні проблеми функціонування молочного скотарства та молокопереробних підприємств. Досліджено динаміку поголів'я худоби за певний період та виробництво молока за категоріями господарств у Львівській області. Розглянуто показники нормативів якості та безпечності молока незбираного при його закупівлі. Зазначено, що одним із пріоритетних питань подальшого розвитку вітчизняного молочного скотарства є якість молочної сировини, адже від цього залежать ринки збуту готової продукції. На основі проведеного аналізу визначено, що основними виробниками молока на територіях Львівщини є господарства населення.

Ключові слова: молоко, ринок, молочна продукція, якість, молочно сировина, поголів'я худоби, молокопереробні підприємства, господарства населення, виробництво молока.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы основные проблемы функционирования молочного скотоводства и молокоперерабатывающих предприятий. Исследованы динамика поголовья скота за определенный период и производство молока по категориям хозяйств в Львовской области. Рассмотрены показатели нормативов качества и безопасности молока цельного при его покупке. Отмечено, что одним из приоритетных вопросов дальнейшего развития отечественного молочного скотоводства является качество молочного сырья, ведь от этого зависит рынок сбыта готовой продукции. На основе проведенного анализа определено, что основными производителями молока на территории Львовщины остаются хозяйства населения.

Ключевые слова: молоко, рынок, молочная продукция, качество, молочное сырье, поголовье скота, молокоперерабатывающие предприятия, хозяйства населения, производство молока.

ANNOTATION

Analyzed the main problems that exist in the dairy industry, dairy cattle and operation of dairy enterprises. Investigated dynamics of cattle livestock for a certain period and milk production by categories of farms in Lviv region. Considered standards indicators of quality and safety of milk solid in its purchase. It is noted that one of the priority issues of further development of the domestic dairy cattle breeding is the quality of raw milk, because it affects for markets production distribution. On the basis of this analysis we have identified that the main producers of milk on the territory of Lviv region are personal peasant economies.

Keywords: milk, market, dairy products, quality, raw milk, livestock, dairy enterprises, personal peasant economies, production of milk.

Постановка проблеми. Проблеми організації виробництва продукції молока не є новими. Визначальним фактором конкурентоспроможності молочної продукції на ринку є якість. Без використання якісної сировини виробити конкурентоспроможний продукт неможливо. Поглиблення кризових явищ у сільськогосподарському виробництві негативно вплинуло

на розвиток скотарства, яке є найважливішою галуззю тваринництва в Україні. На сьогоднішній день у складних умовах функціонують молочне скотарство та молокопереробні підприємства, знижуються обсяги виробництва молока і молокопродуктів, ефективність переробки, а також закупівельні ціни на сировину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Саме питання ефективності виробництва та переробки молока і налагодження ефективних економічних взаємовідносин між сільськогосподарськими та молокопереробними підприємствами порушують у наукових працях П.С. Березівський, Г.В. Черевко, Т.В. Божидарнік, В.Г. Андрійчук, В.І. Бойко, Ю.Є. Губені, В.І. Душка, П.Т. Саблук та інші вітчизняні вчені. Широкий спектр питань, присвячених якості молока та молокопродукції, відносинам між учасниками ринку молокосировини, висвітлено в працях багатьох науковців, зокрема С.В. Васильчак, М.В. Калінчика, М.М. Ільчука, В.Н. Замовця, М.К. Пархомця, Т.Г. Дудара, Т.Л. Мостенської, О.А. Козак та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблеми якості й ефективності виробництва молока були й залишаються актуальними на всіх етапах суспільного виробництва, тому виникає багато різноманітних питань для того, щоб надалі продовжувати досліджувати та аналізувати якість молочної продукції на всіх її етапах виробництва та переробки.

Мета статті полягає у визначенні організаційно-економічних проблем функціонування виробників молока та молокопереробних підприємств, а також питань якості молочної сировини, від чого залежить ринок збуту готової продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Галузь молочного скотарства повинна щонайменше забезпечувати виробництво молока в обсягах, які відповідають нормам державної продовольчої безпеки. На даному етапі розвитку молочне скотарство не відповідає потребам населення.

Основною проблемою галузі є зменшення обсягів виробництва продукції і поголів'я тварин, яке відбувається в господарствах усіх форм власності. За останні десятиріччя в Укра-

їні дуже скоротилось поголів'я великої рогатої худоби, яке здатне було забезпечувати ринок сировинним ресурсом – молоком.

Розглянемо динаміку поголів'я худоби за певний період у таблиці 1.

Упродовж 2009–2013 рр. спостерігається в динаміці зменшення поголів'я корів на 14,6%, у тому числі в сільськогосподарських підприємствах від 10,8 тис. гол. у 2009 р. до 9,0 тис. гол. у 2013 р., або на 16,7%, та особистих селянських господарствах, відповідно, від 160,9 тис. гол. до 137,6 тис. гол., або на 14,5%.

Враховуючи той факт, що одночасно відбувається зменшення чисельності поголів'я корів у сільськогосподарських підприємствах, це негативно впливає на функціонування ринку молока в області.

Аналізуючи період розвитку молочного скотарства в 2009–2013 рр. у Львівській області, можна зробити висновки, що виробництво молока в усіх категоріях господарств зменшилось з 682,5 до 619,4 тис. т, тобто на 9,2% менше. У господарствах населення за попередні роки виробництво молока поступово зростало, а починаючи з 2003 р. намітилася тенденція до спаду виробництва. На спад виробництва молока у Львівській області значний вплив справило скорочення поголів'я корів, яке зумовлене загальновідомими чинниками: неза-

довільною кормовою базою, великим рівнем витрат і собівартості продукції, збитковістю виробництва молока та продуктивністю тварин. У цілому ж ситуація з виробництвом молока виглядає досить негативно.

На основі проведеного нами аналізу визначено, що основними виробниками молока на теренах Львівщини є господарства населення (табл. 1).

Так, С. Васильчак [2] свідчить, що за даними опитування в розрізі районів Львівської області, більшість населення (73,4%) реалізують молоко через посередників, що пов'язано з такими причинами:

- 1) зменшуються видатки на реалізацію молока;
- 2) виробники переважно є людьми похилого віку та заощаджується час;
- 3) наявність певної гарантії збуту без попередніх витрат на реалізацію, а також затрат часу;
- 4) підприємства-виробники розташовані на великій відстані від ринків збуту.

Молоко містить усі найважливіші речовини, що життєво необхідні для щоденного споживання людини – вуглеводи, жири, білок, мінеральні солі, вітаміни і ферменти. 1 кг молока може задовольнити добову потребу людини в: кальції – до 100%, фосфорі – до 67%, залізі –

Таблиця 1

Динаміка поголів'я худоби за категоріями господарств Львівської області (тис. гол.)

Показники	2009	2010	2011	2012	2013	2013 р. до 2009 р., %
Господарства всіх категорій						
Велика рогата худоба	283,7	251,9	237,6	250,5	240,4	84,7
у т.ч. корови	171,7	161,7	155,9	152,4	146,6	85,4
Сільськогосподарські підприємства						
Велика рогата худоба	27,2	24,2	24,2	25,3	22,8	83,8
у т.ч. корови	10,8	9,8	9,4	9,2	9	83,3
у т.ч. фермерські господарства						
Велика рогата худоба	6,9	6,7	7,4	9,1	8,4	121,7
у т.ч. корови	2,9	2,8	2,8	3	3,2	110,3
Господарства населення						
Велика рогата худоба	256,5	227,7	213,4	225,2	217,6	84,8
у т.ч. корови	160,9	151,9	146,5	143,2	137,6	85,5

Джерело: розраховано автором за даними [5]

Таблиця 2

Динаміка виробництва молока за категоріями господарств у Львівській області

Вид продукції	2009	2010	2011	2012	2013	2013 р. до 2009 р., %
Господарства всіх категорій						
Молоко, тис. т	682,5	656,2	629,6	620,7	619,4	90,8
Сільськогосподарські підприємства						
Молоко, тис. т	24,7	22,9	23,1	25,7	26,4	106,9
у тому числі фермерські господарства						
Молоко, тис. т	3,7	3,8	4,6	5,0	4,8	129,7
Господарства населення						
Молоко, тис. т	657,8	633,3	606,5	595,0	593,0	90,1

Джерело: розраховано автором за даними [5]

до 3%, білку – до 49%, вітамінів: А – до 30%, С – до 19%, В1 – до 27%, В2 – до 66%. Людина 1 л молока високої якості може задовольнити близько 20% своєї добової потреби в енергії [1].

Молоко і молокопродукти становлять основу повноцінного харчування населення. За науково обґрунтованими нормами харчування людина має споживати в середньому 380 кг (у перерахунку на молоко) молока і молочних продуктів, у тому числі 120 кг молока у свіжому вигляді. Рівень споживання молока на душу залишається достатньо низьким. В Україні споживання молока та молочних продуктів на одну особу на рік припадає 204,9 кг (у Франції – 370 кг на рік).

Частка витрат на молочні продукти становить 15% від загальних витрат на харчування (четверте місце після витрат на хлібобулочні, м'ясні, борошняні та макаронні вироби).

Одним із чинників, на якому ґрунтується ефективність галузі молочного скотарства, є отримання молока високої якості.

Важливим моментом є процес максимально повної та швидкої доставки молока як сировини від господарств до переробників.

Як вже зазначено вище, на сьогоднішній день, господарства населення є основними постачальниками сировини. Згідно з даними статистики, близько 75% (7014,9 тис. т) молочної сировини виробляється й закуповується в господарствах населення.

Щодо закупівель від населення, то тут за рік відбулися погіршення якості закупленого молока – збільшилася частка молока другого ґатунку та неґатункового та зменшилася частка молока вищого та першого ґатунків (табл. 3). Розглянувши минулорічну структуру закупівель молока від господарств населення, можна сказати, що у структурі закупівель переважають частки виробництва молока другого та першого ґатунків. У структурі закупівель молока від населення за I квартал 2015 р. найбільшу питому вагу має молоко другого та першого ґатунків, які становлять 85,6 та 9,7% відповідно. На жаль, у даній структурі 2014 р., як і в I кварталі 2015 р., відсутнє молоко екстра-ґатунку.

Таблиця 3

Структура закупівель молока, що постачається населенням, %

Ґатунк молоко	I квартал 2014 р.	I квартал 2015 р.
Екстра	-	-
Вищий	0,3	0,1
Перший	11,5	9,7
Другий	84,4	85,6
Неґатункове	3,8	4,6
Всього	100	100

Джерело: розраховано автором за даними [7]

У господарствах населення ж молоко-сировину постачають переважно другого ґатунку. При цьому постачання здійснюється зазвичай дрібними партіями, тому через низький рівень виробничої гігієни якість отриманого молока від господарств населення є не найвища. Молоко приймається розбавлене та неохоложене, бактеріально забруднене та з підвищеною кислотністю. Таке надходження молока від дрібних товаровиробників ускладнює можливість контролювати та отримувати сировину із кращими показниками. Крім того, молоко збирається у великі ємності та відправляється на молокопереробні заводи, що не дає ніякої змоги перевірити малі партії на якість.

Таким чином, потрібно підвищити оснащеність лабораторій та забезпечити якість аналізів. Отже, поки не буде великотоварного виробництва, істотно поліпшити якість молока неможливо.

В Україні якість молочної сировини, яку приймають переробні підприємства для виготовлення молочних продуктів, регламентується вимогами ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі». З 1 серпня 2007 р. до цього стандарту було внесено зміни та доповнення у частині введення нового ґатунку сировини «екстра». У країнах ЄС основним документом, де прописано вимоги до якості та безпеки харчових продуктів, є Постанова (ЄС) №853/2004 Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 р., якою встановлюються правила щодо гігієни харчової продукції. Отже,

Таблиця 4

Основні показники нормативів щодо якості та безпечності молока незбираного при його закупівлі

Показник якості молока	ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі»				Постанова (ЄС) №853/2004
	Сорт				
	екстра	вищий	перший	другий	
Кислотність, То	16,0-17,0	16,0-17,0	≤19,0	≤20	
Ступінь чистоти за еталоном, група	I	I	I	II	
Загальне бактеріальне обсіменіння, тис. / см ³	<100	≤300	≤500	≤3000	<1001
Температура, С0	<6	≤8	≤10	≤10	≤6
Масова частка сухих речовин, %	>12,2	≥11,8	≥11,5	≥10,6	
Кількість соматичних клітин, тис./см ³	<400	≤400	≤600	≤800	≤4002

Джерело: ДСТУ 3662-97 «Молоко коров'яче незбиране. Вимоги при закупівлі»

в країнах ЄС молоко має тільки один сорт, а в Україні – чотири.

Розглянемо показники нормативів щодо якості та безпечності молока незбираного при його закупівлі (табл. 4).

В Україні в загальних обсягах закупівлі молока гатунки «екстра» становлять близько 5–7%, перший – 18,2%, другий – 74,3%. Отже, якість сировини низька, а собівартість – висока.

У розвинутих країнах Європи на державному рівні є встановлені норми та стандарти тваринницьких ферм, які потенційно можуть постачати сировину на молокопереробні підприємства. Так, у Польщі молоко для переробки закуповується у фермерських господарствах із поголів'ям 14 і більше корів, а у Франції – від 50 корів і більше [3, с. 99].

У Франції вимоги до виробництва молочної продукції дуже жорсткі. «Ланцюг» від виробництва до переробного підприємства має все необхідне, щоб запропонувати споживачеві якісні, безпечні та смачні продукти [6, с. 173].

Висновки. Для господарств населення, на думку автора, найефективнішою організаційною формою, яка забезпечить ефективне функціонування від економічної взаємодії із молокопереробними підприємствами паралельно із сільськогосподарськими підприємствами та фермерськими господарствами, є кооператив. Для господарств населення буде вигода від того, що корми будуть закуплятися за оптимальними цінами членами кооперативу, це дасть змогу організувати повноцінну годівлю та диференціювати кормові раціони, що, своєю чергою, буде сприяти підвищенню продуктивності корів та якості отриманого молока. Внаслідок цього і зростатимуть доходи селян. Отже, особливої уваги набуває питання щодо створення молочних заготівельно-збутових кооперативів для надання послуг із заготівлі та зберігання, збуту та переробки молокопродукції, забезпечення кормами, продуктивною та племінною худобою [4].

На сучасному етапі європейський ринок вимагатиме від українських виробників і переробників молока здійснити всі необхідні заходи, які забезпечать належну якість та безпечність виробленої продукції. Отже, одним із пріоритетних питань подальшого розвитку вітчизняного молочного скотарства є якість молочної сировини, адже від цього залежать ринки збуту готової продукції.

Таким чином, найбільшою перепорою, що стримує експорт української молочної продукції в країни ЄС, є низька якість вітчизняної молочної сировини, переважна частина якої виробляється господарствами населення, в яких застосовується ручне доїння, відсутні технології зі швидкого охолодження молока, що негативно позначається на його якості. Тому вважаємо, що господарства населення, які займаються виробництвом молока-сировини, потребують дотацій та інвестицій із боку держави.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бінерт О.В. Аналіз та шляхи вдосконалення організації виробництва продукції молочного скотарства Львівської області / О.В. Бінерт // Економічний дискурс : міжнародний збірник наукових праць. – 2015. – Вип. 4. – С. 20–27.
2. Васильчак С.В. Удосконалення маркетингової діяльності молокопереробних підприємств : [монографія] / С.В. Васильчак, У.Я. Петриняк. – Львів : СПОЛОМ, 2012. – 194 с.
3. Карпенко М.О. Конкурентоспроможність і експорт молочної продукції в Україні / М.О. Карпенко // Економіка АПК. – 2006. – № 11. – С. 98–102.
4. Про особисте селянське господарство : Закон України // Економіка АПК. – 2004. – № 9. – С. 150–152.
5. Сільське господарство : статистичний збірник Львівської області за 2013 рік. – Львів, 2014. – 165 с.
6. Тивончук Я.О. Сучасні тенденції конкурентоспроможного розвитку ринку молока і молокопродуктів у Франції / Я.О. Тивончук // Економіка АПК. – 2011. – № 1. – С. 169–174.
7. УкрМолПром / Аналітика / Інфографіка / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrmolprom.kiev.ua/ua/analitika/zagalna-informatsiya/434-operativna-informatsiya-za-1-kvartal-2015r>.